

БАЗІВ Василь

докторант ННСГБ НААН

vbaziv@ukr.net

м. Київ

СТАНОВЛЕННЯ НАУКОВОГО ВИМІРУ ЗЕМЛЕЦЕНТРИЗМУ ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНОГО КОНЦЕПТУ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

В добу сучасних трансформаційних процесів українське суспільство вступило без довгострокових стратегічних орієнтирів. Історичні та соціальні науки не змогли напрацювати надійних дороговказів в майбутнє. Тому зростає увага до ідей, які можуть акумулювати досвід, віру, знання і надії людей, але поки що знаходяться в кайданах стереотипів або в тенетах фрагментів застарілих парадигм. Одним із таких понять, яке потребує наповнення новим смислом в сучасних умовах, виступає землецентризм.

Наукове осмислення проблеми потребує позбавлення від ототожнення геоцентризму та землецентризму, усвідомлення глибини зв'язку землецентризму з сільськогосподарською діяльністю людей, з їхнім відношенням до природи, до смислу своєї праці, до майбутнього. Наслідком наукової демаркації постає усвідомлення геоцентризму як планетарно-світоглядного вчення відповідної доби, а землецентризм виступає як соціально-духовна програма з ознаками дороговказу в майбутнє. Землецентризм із нонсенсу для деякої частини наукової спільноти перетворюється на продуктивну ідею, яка синтезує традиційні уявлення минулого, втілює досягнення науки та технології сьогодення, а також закладає соціокультурне підґрунтя для входження в майбутнє.

Землецентризм проходить еволюцію від ідеї через концепцію до життєздатної програми. Така життєздатність спирається на тисячі років єдності людей із землею, тобто на силу землеробства, обрії

землекористування, можливості культури землеробства. Це означає, що землецентризм із історичного периферійного терміну перетворюється на конструктивне поняття, яке надає нові смисли українській ідентичності в умовах сучасних трансформацій.

Ключові слова: землецентризм, землеробство, землекористування, культура землеробства.

FORMATION OF THE SCIENTIFIC DIMENSION OF LAND CENTRALISM AS A SOCIO-CULTURAL CONCEPT OF THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF UKRAINIAN SOCIETY

Ukrainian society entered the era of modern transformational processes without long-term strategic guidelines. Historical and social sciences have not been able to develop reliable "road signs" to the future. Therefore, attention is increasing to ideas that can accumulate the experience, faith, knowledge and hopes of people, but are still in the shackles of stereotypes or in the web of fragments of outdated paradigms. One of these ideas, which needs to be filled with new meaning in modern conditions, is land-centrism.

Scientific understanding of the problem requires the rejection of the identification of geocentrism and land centrism, the awareness of the depth of the connection of land centrism with the agricultural activities of people, with their attitude to nature, to the meaning of their work, to the future. The consequence of scientific demarcation is the awareness of geocentrism as a planetary-ideological doctrine of a particular era, and earth-centrism acts as a socio-spiritual program with signs of a guide to the future.

Earthcentrism is evolving from an idea through a concept to a viable program. Such vitality is based on thousands of years of the unity of people with the earth, that is, on the strength of agriculture, the horizons of land use, the possibilities of the culture of agriculture. This means that land-centrism is being transformed from a historical peripheral term into a constructive concept that gives new meanings to Ukrainian identity in the context of modern transformations.

Key words: land centrism, agriculture, land use, culture of agriculture

Подальший розвиток українського соціуму потребує звільнення від впливу сукупності стереотипів та парадигмальних схем попереднього етапу зрушень. Особливо це важливо, коли відомі поняття наповнюються новим змістом. Саме така ситуація склалася навколо поняття землецентризм. Актуальність дослідження пов'язана з необхідністю наукової демаркації землецентризму і геоцентризму, переході від планетарно-світоглядного мислення до соціально-духовного.

Метою статті є методологічне прояснення еволюції землецентризму від ідеї до соціокультурної концепції доби глобалізації.

Сучасний український соціум опинився в складній ситуації вибору майбутнього. З одного боку, молода держава з недостатньо усвідомленим досвідом існування людей протягом тисячоліть на землях вздовж Дніпра, а з другого – неузгодженість етнічних орієнтацій, державних пріоритетів та цивілізаційних тенденцій в умовах екологічної кризи. Саме тому не тільки виникає потреба в нових цінностях, які відповідають вимогам нового світу, а й іде пошук їх узгодження із попередніми пріоритетами.

Історично-науковий аналіз дозволяє висвітлити еволюційний характер пізнання систем ведення землеробства від зародження до сучасних основ і формалізованих та методично обґрунтованих концепцій, що пов'язано з науковими дослідженнями І. Васюти, В. Вергунова, О. Ганжі, М. Журби, М. Зубця, М. Кравця, А. Криськова, С. Кульчицького, П. Коваленко, В. Петрова, П. Саблука, В. Юрчишина та інших. В той же час, автори посібника «Аграрна історія України» розглядають особливості зародження землеробської культури на українських землях у доісторичний період [1], а тим самим створюють умови для історико-наукового осмислення землецентризму...

В глобалізованому світі йде пошук сценаріїв, які розкривають характер зустрічі з майбутнім. Такого типу сценарії охоплюють широкий спектр уявлень: від спокійного непомітного переходу до такої недовіри до майбутнього, яка припускає всезагальну катастрофу. Виникає проблема фільтрації варіантів, яка не вирішується логічними або експериментальними засобами. Звертання до накопиченого історією досвіду показує, що механізми фільтрації, тобто утинання небажаних нездійснених варіантів майбутнього, існують і діють в контексті культури. Культура в своєму розвитку проходить нормальні і кризові стани. Як правило, особливості нормального стану культури пов'язують з певними умовами, до яких відносяться:

- рівновага духовних і матеріальних цінностей;
- спрямованість на загальний значущий ідеал;

- балансування в сфері природних факторів.

Криза сучасного суспільства невід’ємна від кризових явищ в культурі. Інтелектуальна, культурна і духовна еліти шукають шляхи подолання кризових явищ. Становлення цінностей, які узгоджуються з майбутнім, – процес не тільки складний і багатоетапний, а й глибоко пов’язаний з життєдіяльністю людей. В українському соціумі, життя якого невід’ємне від землеробства, процес становлення нових цінностей втягнув у себе енергію праці на землі і вогонь душі землероба.

Людська спільнота в різних регіонах світу виробила свої моделі сприйняття та впровадження культурних цінностей. Визнання світу культури припускає не просто його дослідження, а й розуміння тенденцій сучасного розвитку. В контексті еволюції культури доцільно поряд зі змістовним і діяльним аспектами зафіксувати роль феномену землі на різних етапах розвитку культури (Табл.1).

Таблиця 1

Еволюційний характер культури

Змістовний аспект	Діяльнісний аспект	Усвідомлення феномену землі	Пріоритет в соціумі	Імператив епохи
Спосіб існування людини в природі	Культурна адаптація	Праматір- земля	Міфологія	Все визначено!
Соціальна форма єдності людини з природою	Культурна еволюція	Земля- годувальниця	Релігія	Все дозволено, що не заборонено Богом!
Соціально детермінована програма перетворень природи і людини	Культурна трансформація	Земля як полігон	Наука	Все здійсненне, що можна обґрунтувати!
Загальний підхід, що реалізує взаємовплив природи і людини	Культуротворчість	Землецентризм	Філософія	Все можливе!

Безумовно, в еволюції культури прослідковується зміна сукупності традицій. У певному сенсі традиція – це закони суспільства, які орієнтовані в минуле. Традиції фактично виступають способом фіксації колективної пам'яті соціальних груп, забезпечуючи їх самоідентифікацію, самототожність та спадковість розвитку. Деякі традиції здатні до особливих трансформаційних перетворень і стають здатними бути дороговказами в майбутнє. Саме такою є місія землецентризму.

Землецентризм концептуально проростає та історично відшліфовується і діє в менталітеті етносу, нації, народу. Тому «якщо у нас є тверді релігійні, політичні переконання, які є основами нашого державного і суспільного побуту, то, звичайно, вони вийшли з народу. Якщо переконання ким-небудь століттями зберігалися, то звичайно, народом» [2, с. 535]. Це означає, що землецентризм суттєво проявляється у культурно-мовній традиції та обрядності. У той же час справжнім підґрунтям землецентризму є земля, її природні ландшафти та особливості, які детермінують характерні риси життєдіяльності людей. Саме в особливостях землі, як сфері діяльності людей, зберігається потенціал землецентризму, який надає смисл поняттям «батьківщина», «нація», «патріотизм». Виникає нагальна потреба в науково-теоретичному осмисленні землецентризму, тобто проясненні його конструктивного потенціалу.

Як відомо, науковому знанню передувало так зване стихійно-емпіричне, буденне пізнання, яке виникає разом із формуванням людського суспільства і здійснюється в процесі всіх видів життєдіяльності людей. Його називають стихійним, оскільки воно передбачало постановки будь-яких пізнавальних завдань, які б не стосувалися безпосередньо потреб практики. Іноді його розглядають в якості пранауки, до особливостей якої відносять:

- орієнтацію на потреби суспільства;
- використання при практичному освоєнні навколишнього середовища емпіричних образів, а не теоретичних моделей.

Наука, як раціональне знання, формувалася на ґрунті міфологічно-релігійних уявлень, але водночас її розвиток проходив в історичному протистоянні до них. Цінності раціонального знання наповнили змістом світоглядні засади культури. Раціональність є цінністю культури у тому сенсі, коли виступає засобом духовного самовдосконалення людини. Саме в античний період домінувало переконання в тому, що розум і знання сприяють успішному розпізнаванню людиною справжніх моральних цінностей.

Учені, які стояли у витоків новоєвропейської науки, своє знання називали натуральною магією, під якою розуміли глибоке пізнання сил природи, її таємних сил. Історична реконструкція відношень науки і релігії дозволяє зрозуміти ту неоднозначну роль, яку відіграла натуральна магія Відродження у справі формування нової науки. «Вирішальний поштовх та мрія про владу над природою почасти були породжені природною магією – достатньо суперечливим сполученням вірувань і практик (включаючи різновиди алхімії та астрології), застосованому на переконанні, що у всесвіті існують приховані, природні сили, які можна навернути на службу людині» [3, с. 61]. Можна вважати «натуральними магами» Альберта Великого і Р. Бекона, У. Оккама і К. Агріппу, Парацельса і А. Лібавія, Й. Кеплера та І. Ньютона. Це свідчить, що у свідомості європейського суспільства початку XVII ст. ідея науки та ідея магії не дуже відрізнялися одна від одної. Різні моделі знання вільно взаємодіяли одна з одною, входячи у різні відношення: співробітництва і суперництва, конкуренції і конвергенції. Мета цих відношень – право бути пануючою моделлю.

Наука в її сучасному розумінні постає новим фактором в історії людства, який має неоднозначні координати. Проблематичність становлення науки усвідомлюється в межах досліджень, які наукова спільнота визначила в якості концепцій сучасного природознавства, де виділяють п'ять концепцій.

1 концепція – наука як досвід практичної діяльності людей, починаючи з кам'яного віку;

2 концепція – наука як доведений тип знання, відділений від міфологічних уявлень, що припадає на V століття до н.е. в Стародавній Греції.

3 концепція – наука з'явилася у період розквіту пізньої середньовічної культури.

4 концепція – наука виникла після перевороту М. Коперніка і демаркації експериментального і теоретичного природознавства у XVI – XVII ст.

5 концепція – поєднання дослідницької діяльності і вищої освіти в німецьких університетах першої третини XIX ст.

Проекція ідей землецентризму на кожен із концепцій становлення науки обумовлює різні образи та історично-сміслові інтерпретації цих ідей. Різниця між концепціями полягає не в хронології, а в їх єдності з історичним та соціокультурним контекстом. В цьому плані слід визнати, що з першої половини XX ст. домінує 4 концепція. Це означає, що в сучасному вигляді наука сформувалася в XVI – XVIII ст., тоді ж їй вдалося отримати перемогу над іншими галузями культури і перш за все над домінуючою в той час релігією. Своєю перемогою вона, в першу чергу, зобов'язана природознавству, яке лежить у підвалинах наукового знання, а також сприйняттям геліоцентризму.

Справа в тому, що довгий час землецентризм ототожнювався з геоцентризмом. В системі уявлень про світ переважав Аристотелівський принцип нерухомості Землі та її центрального положення у Всесвіті, але його було потрібно обґрунтувати. Математичний опис астрономічних явищ досяг свого довершення в системі світу видатного олександрійського астронома Клавдія Птолемея. Сукупність астрономічних знань давнини Птолемеєм виклав у фундаментальній праці «Велика математична побудова астрономії в XIII книгах» (в арабському перекладі – «Альмагест»). У ній автор значною мірою вдосконалив математичний апарат сферичної астрономії. Астрономію вчений визначив як «математичне вивчення неба». Теорія Птолемея була грандіозним досягненням наукової думки в математичному аналізі явищ природи, хоча в кількісному відношенні була досить складною. Вона розкладала складні елементи рухів на прості й давала змогу розраховувати з

випередженням положення планет на небесному склепінні в будь-який момент часу. Для цього Птолемеї склав перші в історії астрономії планетні таблиці, за якими можна було заздалегідь обчислити положення планет з великою точністю. Ця теорія мала великий вплив на весь подальший розвиток астрономії і була провідною аж до початку Копернікової революції у природознавстві.

Ідея землецентризму подолала кайдани геоцентризму, тобто не розпорошилася в геоцентричній картині світу, а зберегла зв'язок із землею як живою субстанцією ґрунту, його родючістю, яка не тільки забезпечує людство їжею, але й породжує людські цінності. Сільськогосподарська діяльність формувала здатності людей і одночасно створювала культурне середовище. «Людина стала більш владною у своїй розмаїтій долі, творячи неухильний поступ більше й більше цивілізованої суті життєвості, вдосконалюючи й урізноманітнюючи засоби знаряддя праці, поліпшуючи культуру буденності» [1, с. 15]. В той же час ідеї землецентризму історично залишалися в тіні особливого феномену культури, який усвідомлюється як культура землеробства. Якщо практичний зв'язок людини із землею, як джерело землецентризму увійшов у соціальну пам'ять у формі міфів, традицій, свят, то культура землеробства розвивалася в різних регіонах без належної рефлексії. Причина цього полягає у визнанні цивілізаційного розвитку поза контекстом зрушень в культурі землеробства, що свідчить про наявність певних методологічних прогалин у дослідженні культури.

У сучасних методологічних дослідженнях культури виникли підходи та методи, які потребують систематизації та узагальнення. Така потреба обумовлена тим, що на основі знань, які є результатом використання різних методів, неможливо прийти до єдиного уявлення про культуру, а отже і спрогнозувати її подальший розвиток.

Питання про культуру відноситься до таких, які не можуть бути вирішені ані чисто логічними, ані чисто історичними методами. Але до того як вирішувати питання про метод дослідження культури, слід запитати в чому

необхідність знання про культуру, адже буття культури спочатку не потребувало рефлексії, а було чимось стихійним і само собою зрозумілим. Для того щоб відповісти на це питання, слід звернути увагу на ті сфери, де знання вже знайшло свою ясну і чітку мету. Наприклад, знання про природу є для нас необхідними, оскільки прояви природи повинні бути певним чином прогнозованими для нас. Первинно існуюча у природі людина пристосовувалася до закономірностей природного буття, і лише свобода чи самосвідомість дала їй можливість поставитися до природи як до даності, яку слід вивчити і виявити такі початкові закони, тобто регулярні повторення подій, які б дозволили прогнозувати ці явища, підпорядковуючи їх, тим самим, власній волі. У чому ж значення знання про культуру для людини? Зрозуміло, що відповідь можлива лише після розуміння самої сутності культури, її еволюції. Але саме питання про культуру можливе лише у випадку виникнення потреб у знанні про культуру. Щоб якимось чином вирішити цей парадокс, слід припустити, що потреби у знанні про культуру спочатку усвідомлюються як потреби в особливих рефлексіях про принципи існування соціуму як цілого, тобто потреби знань про локальні прояви культури, такі як релігії, мови, міфи тощо.

Уявлення про культуру, її структуру та генезис мають різноманітне походження. Культуролінвістичний підхід, який знаходиться на етапі становлення, розглядає культуру крізь призму фіксації культурних феноменів у мові. Існує ще велика кількість підходів і методів дослідження культури, але кожен із них дає певні локальні результати, які потребують узагальнення та систематизації.

Культура, як концепт, від ідеї рухається до типу мислення, і в цьому сенсі є сутнісно автономним утворенням, яке стає таким же явищем, як і її елементи, такі, як міф, релігія і сама філософія. Раніше вважалося, що культура є узагальненою умовою єдності людського буття, але прийшов час позначити культуру як новий тип мислення. Дійсне те, що істотне для життя і стає конституційним для соціального розвитку. Сьогодні мова йде не про

продовження шляхом узагальнення, а про якісне перетворення типу мислення, який синтезує власні уявлення, які, можливо, не матимуть істотних зав'язків із загальноприйнятим типом раціональності. Наукове мислення прагне розробити форму загальних початкових питань, а потім досліджувати початкові структури буття в усій їх різноманітності, вимагаючи, таким чином, первинного обґрунтування дійсності і відволікаючись від соціально вимірюваних і емпіричних даних, які в кращому випадку можуть бути враховані, але не можуть бути чимсь ціннісно формуючим. Соціокультурне мислення намагається охопити деякі загальні сутнісні питання соціального буття, його ціннісний вимір, який має соціально акумулюючий характер.

Землецентризм в сучасному соціумі, з одного боку, акумулює потенційні можливості людей на вирішення актуальних викликів майбутнього, а з другого – створює справжній шок інтелектуального божевілля, оскільки вважається абсурдом, не узгоджується з уявленнями значної частини наукової спільноти, яка ототожнює геоцентризм із землецентризмом. Її представники вважають такий підхід абсурдним, тому виникає феномен нонсенсу. В концептуальному плані нонсенс, абсурд протистоять не смислу як такому, а смислу зрозумілому в якості остаточного, що не припускає своєї подальшої мінливості і приросту. Відповідно до «логіки смислу» Делеза, абсурд є те, що існує без значення, але відкриває можливості значення.

Традиційно вважається, що термін нонсенс дуже близький за своїм смислом до терміну абсурд (безглуздя, нісенітниця). Нонсенс позначає те, що позбавлене смислу або сама відсутність смислу, нісенітниця. Досить часто нонсенс розглядають як різновид алогізму або логічної помилки. У той же час на сучасному етапі розвитку мислення нонсенс маніфестує алогічну складову наукового мислення. Саме тому нонсенс виступає умовою можливості руху як такого, тобто утворенню смислу. Цей мало усвідомлений аспект нонсенсу стає необхідним елементом сучасного пізнання. Нонсенс – своєрідний тимчасовий відхід, відхилення від логічної лінії в сторону абсурду і «звільнення від внутрішніх кайданів» для пошуку орієнтирів і стабілізаторів здорового глузду.

У цьому і полягає найголовніша проблема логіки смислу: навіщо тоді здійснювати сходження з області істини до області смислу, якщо б вся справа полягала тільки в тому, щоб відшукати між смислом і нонсенсом відношення, аналогічне тому, яке існує між істиною і правдою? [4, с. 99]. Утворюється ситуація, в якій з точки зору структури смислу завжди занадто багато, і це потребує уточнення і заглиблення – проведення процедури, що знімає надлишок, який послідовно виробляється нонсенсом «як недоліком сталого себе». В сучасній науці подібною процедурою виступає інтерпретація. Саме в інтерпретаційних структурах діючої науки підтверджується теза, що в нонсенсу немає якогось специфічного смислу, який він виробляє в надлишок, – між ним і його продуктом ніколи не буває простого відношення включення [4, с. 104]. У цілому, нонсенс, як відсутність смислу, протистоїть відносності останнього і в цьому протистоянні обертається тим, що само по собі дарує смисл. Відповідно до запропонованої Ж. Делезом моделі, дарування смислу відбувається в області, яка передує будь-якому здоровому глузду як смислу загально значимого, бо тут в муках незбагненності складаються умови для прояву глибинної ситуації. Оскільки нонсенс сам по собі не має наробленого смислу, то йому притаманне дещо більше – креативний смисло-утворюючий потенціал, здатність «дарування смислу».

У різних сферах діяльності і культури, особливо в науці, створюються внутрішні ситуації, які усвідомлюються, як нонсенс до того часу, коли на них не зосереджується зовнішня креативна концентрація. Такий спосіб поєднання втаємниченого внутрішнього і конструктивного зовнішнього виявляє сутність інтерпретації, тобто «пізнання світу стає інтерпретацією, набуває герменевтичного характеру» [5, с. 12].

Зв'язок землецентризму з сучасними трансформаційними процесами відображається в процедурах інтерпретації, які дарують смисл оновленому поняттю. Слід підкреслити, що відродження поняття землецентризм відбувається на різних рівнях: прагматичному, соціальному, методологічному, духовному. На *прагматичному рівні* це пов'язано з концепціями міжнародного

менеджменту. Геоцентрична концепція міжнародного менеджменту полягає в тому, що оптимальна підприємницька діяльність корпорацій у різних країнах можлива лише завдяки одночасному використанню переваг стандартизації і пристосування. Головна компанія і її закордонні підрозділи не можуть більше розглядатися як незалежні підприємницькі структури, а мають бути пов'язані між собою як складові частини глобально орієнтованої мережі поділу праці, спеціалізації. Геоцентризм в цьому контексті – призначення на ключові посади визначається кваліфікацією працівника і не залежить від національності, культури, оточення.

На соціальному рівні, тобто в українському соціумі, життєвий горизонт неявно визначався ідеями землецентризму, які детермінували якість господарського менталітету. Вивчення господарського менталітету надає ключ до розуміння багатьох сучасних феноменів масової та індивідуальної свідомості, соціокультурних процесів. Дійсно, одним із найбільш стійких елементів господарського менталітету українців є їх психологічний та релігійний зв'язок із землею, що мало наслідки в традиційній космогонії, обрядності та міфології народу. В той же час «українська культура не змогла розробити національно спритних та адекватних етоса, етики і ідеології підприємництва, які б відповідали архетипам колективно несвідомого і могли перетворитися у відповідні соціальні, правові та економічні інститути» [6, с.176]. Традиційний землецентризм українського народу, маючи незаперечні переваги, одночасно став перепоною для українців в епоху модернізації.

На методологічному рівні концепція землецентризму не просто пов'язана із сучасними дослідженнями культури, а й детермінована становленням культури землеробства. Сільськогосподарська революція у цивілізаційному вимірі у своїх вищих точках має особливі досягнення, які усвідомлюються як культура землеробства відповідної цивілізації. Культура землеробства реалізується в конкретних територіально-просторових умовах. Існування різних типів культури землеробства, усвідомлення їх особливостей в контексті багатьох циклів діяльності сприяє радикальним зрушенням в духовному житті

людей. Результатами зрушень, які закріплюються у моделях поведінки, стають людські цінності, ландшафтні інтенції етносів, структури ментальності.

Найглибший рівень цінностей людського буття пов'язаний з культурою землеробства, що надалі віддзеркалюється в інших формах життєдіяльності людей і перетворюється у важливий фактор розвитку цивілізації. Дослідники сільськогосподарської сфери перш за все зосереджуються на особливостях землекористування, тобто на агротехнологічному аспекті культури.

Культура землекористування формується під впливом тенденцій, які усвідомлюються як підвищення продуктивності та сталості землеробства. В наш час, на початку третього тисячоліття, виділяють певні найважливіші групи факторів, що забезпечують бажаний рівень землеробства. До таких груп відносять: біологічні, які визначаються головним чином досягненням генетики та селекції рослин; технологічні, пов'язані з удосконаленням прийомів та знарядь праці; екологічні, орієнтовані на оптимальне використання біокліматичного потенціалу, мікрокліматичних умов та станів ґрунту, покращення структури агроландшафту; соціально – економічні, зумовлені відношенням людей до об'єкту виробництва та його наслідків; інформаційні, що вказують на рівень та характер використання в процесі виробництва, усвідомленого досвіду та знань [7, с. 4].

Безумовно, особливості науково-технічного і технологічного прогресу вносять свої корективи в розуміння вектору соціокультурних зрушень українського суспільства, узгоджують його із загальноєвропейськими орієнтаціями. В той же час у цих процесах зберігається сукупність національних пріоритетів, перш за все – землецентризм. Його трансформаційне відродження як дороговказу в майбутнє набуває ідеологічного смислу, а в прагматичному плані невід'ємне від культури землеробства [8] і пов'язується зі становленням агросфери і реалізації її місії.

Висновок. Науковий вимір землецентризму в контексті історичного розвитку українського суспільства дозволяє досягти:

- визнання його конкретних форм на різних етапах еволюції світоглядних засад;

- проведення демаркації між геоцентризмом як планетарно-світоглядним вченням конкретної доби та землецентризмом як соціально-духовною програмою, що має риси дороговказу в майбутнє;

- усвідомлення соціокультурного розвитку землецентризму як становлення відношення: ідея – концепція – програма;

- розуміння єдності наукового та соціокультурного смислів землецентризму як умови пізнання потенціалу структур діяльності, які охоплені послідовністю понять: землеробство, землекористування, культура землеробства.

Список використаних джерел та літератури

1. Панченко П.П., Кириленко І.Г., Вергунов В.А. Аграрна історія України: еволюція соціально-економічних відносин. Київ : Аграрна наука. 2014. 536 с.

2. Ушинский К. Изб. педаг. произв. Москва : Учпедгиз. 1945. 566 с.

3. Чарльз Хаммель. Дело Галилея. Есть ли точки соприкосновения науки та богословия? Москва. 1998.

4. Делез Ж. Логика смысла. Москва.1998. 474 с.

5. Черникова И.В. Философия и история науки. Томск. 2001.360 с.

6. Коржов Г. Социокультурная легитимность предпринимательства в украинском обществе первого десятилетия трансформаций. *Социология: теория, методы, маркетинг*. 2005. С. 3

7. Сталість землеробства: проблеми і шляхи вирішення /В.Ф. Сайко, А.М. Малієнко, Г.А. Мазур та інш./ Київ :Урожай.1993. 320 с.

8. Вергунов В.А., Костєв В.М. Культура землеробства як фактор цивіліогенезу. Київ. 2002. 72 с.

References

1. Panchenko P.P., Kyrylenko I.G., Vergunov V.A. Agrarna istorija Ukrai'ny: evoljucija social'no-ekonomichnyh vidnosyn. [Agrarian history of Ukraine: the evolution of socio-economic relations]. Kyi'v : Agrarna nauka. 2014. 536 s. [In Ukrainian].

2. Ushynskij K. Yzb. pedagog. proizv. Moskva : Uchpedgyz. 1945. 566 s. [in Russian].

3. Charl'z Hammel'. Delo Galileja. Est' li tochki soprikosnovenija nauki ta bogoslovija? [The case of Galileo. Are there points of contact between science and theology?]. Moskva. 1998.

4. Delez Zh. Logika smysla. [Logic of meaning]. Moskva.1998. 474 s.
5. Chernikova I.V. Filosl'fija i istorija nauki. [Philosophy and history of science]. Tomsk. 2001.360 s.
6. Korzhov G. Sociokul'turnaja legitimnost' predprinimatel'stva v ukrainskom obshhestve pervogo desjatiletija transformacij. [Sociocultural Legitimacy of Entrepreneurship in Ukrainian Society in the First Decade of Transformations]. *Sociologija: teorija, metody, marketing*. [Sociology: theory, methods, marketing]. 2005. S. 3
7. Stalist' zemlerobstva: problemi i shljahi virishennja [Sustainability of agriculture: problems and solutions]. /V.F. Sajko, A.M. Malienko, G.A. Mazur ta insh./ Kiiv :Urozhaj.1993. 320 s.
8. Vergunov V.A., Kostjev V.M. Kul'tura zemlerobstva jak faktor cyviliogenezu. [Culture of agriculture as a factor of civiliogenesis]. Kyi'v. 2002. 72 s.

Рецензенти:

Куйбіда В.В., д.і.н., професор

Падалка С. С., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 28.09.2021 р.